

Рева Л.Г. (Київ, Україна)

Громадська і наукова діяльність І. Вагилевича в світлі історії українсько-польських зв'язків

У статті Реви Л. “Громадська і наукова діяльність І. Вагилевича в світлі історії українсько-польських зв'язків” розглядаються історичні тенденції української національної культури в Галичині першої половини XIX ст., обставини, в яких діяли М. Шашкевич, І.Вагилевич та Я. Головацький — перші подвижники національно-культурного відродження Галицької України. Об'єднавшись в літературний гурток “русскої” інтелігенції — “Руська трійця”, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький увійшли в історію України як просвітителі, носії ідеї українського національного відродження. Своєю діяльністю вони пробудили національну свідомість, сприяли формуванню світобачення, усвідомлення своєї ідентичності, ввели народну мову в літературу, церковне і освітнє життя. Основна увага в статті зосереджується на громадській і науковій діяльності І. Вагилевича (1811), якому, як і М. Шашкевичу, 2011 р. виповнилося б 200 років від дня народження. Його біографія представлена в світлі історії українсько-польських зв'язків, яка не знайшла, на жаль, належного висвітлення в наукових студіях як українських, так і польських вчених. Зойснюється характеристика основних праць вченого на тлі історичної доби. Говориться про останні і найскладніші роки життя письменника, аналізується його внесок в історію української культури.

Ключові слова: *І.Вагилевич, М. Шашкевич, просвітителі, “Руська трійця”, “Русалка Дністровая”, література, етнографія, усна народна творчість, українсько-польські зв'язки.*

В статье Рева Л. “Общественная и научная деятельность И. Вагилевича в свете истории украинско-польских связей” рассматриваются исторические тенденции украинской национальной культуры в Галиции первой половины XIX в., обстоятельства, в которых действовали М. Шашкевич, И. Вагилевич и Я. Головацкий — первые подвижники национально-культурного возрождения Галицкой Украины. Объединившись в литературный кружок “русской” интеллигенции — “Русская тройца”, Маркиян Шашкевич, Иван Вагилевич и Яков Головацкий вошли в историю Украины как просветители, носители идеи украинского национального возрождения. Своей деятельностью они пробудили национальное сознание, способствовали формированию мировоззрения, осознания своей идентичности, ввели народный язык в литературу, церковную и просветительскую жизнь. Основное внимание в статье сосредоточено на общественной и научной деятельности И. Вагилевича (1811), которому, как и М. Шашкевичу, в 2011 г. исполнилось 200 лет со дня рождения. Его биография представлена в свете украинско-польских связей, которые не нашли, к сожалению, надлежащего освещения в научных студиях как украинских, так и польских ученых. Осуществляется характеристика основных трудов ученого на фоне исторической эпохи. Говорится о последних и самых сложных годах жизни писателя, анализируется его вклад в историю украинской культуры.

Ключевые слова: *И.Вагилевич, М. Шашкевич, просветители, “Русская тройца”, “Русалка Днистровая”, литература, этнография, устное народное творчество, украинско-польские связи.*

In article by Reva L. "Society and scientific activity by I. Vagylevich in lighting of history of Ukrainian and Polish joints" to see well the historic tendencies of Ukrainian national culture in Galychyna of first half of XIX century, the conjuncture, which to work M. Shashkiewich, I. Vagylevich and J. Golovacky — the first athletes of national and cultural regeneration of Galicija Ukrainian. Unite into literary circle "rus'koy" cultured classes — "Rus'ka tryjca", M. Shashkiewich, I. Vagylevich and J. Golovacky to enter in history of Ukrainian how enlightener, carry of idea of Ukrainian national regeneration. Their activity they are wake the national conscience, contribute to train///, \\ of their identic, to lend in public language in literature, church and enlightenment life. The particular attention in article are concentrate for common and scientific activity by I. Vagylevich (1811), which how M. Shashkiewich, in 2001 year perform 200 years for his birthdays. His biography to present in light of Ukrainian and Polish joints, which do not meet, its a pity, necessary lighting into of warp scientific studies how Ukrainian also Polish scientific. To realise the characteristica of warp works by scientific into historical phone. Tell us about last and same complicate years of life by writer, to analyze his deposite into the history of Ukrainian culture.

Key words: *I. Vagylevich, M. Shashkiewich, enlightener, "Rus'ka tryjca", "Rusalka Dnystrova", literature, ethnography, folklore, Ukrainian and Polish joints.*

Одним із напрямів сучасної літературної біографіки є всебічне висвітлення діяльності представників інтелектуальної еліти нації. Саме таке завдання було поставлене автором статті «Громадська і наукова діяльність І. Вагілевича в світлі історії українсько-польських зв'язків».

Зріз українсько-польського пограниччя, а відтак і поєднання та наслідування наших культур не лише XIX ст., а і нині знаходиться повсякчас у полі зору дослідників. Вчені неодноразово і різнобічно торкалися цієї тематики. Достатньо проаналізувати ситуацію в дослідженнях останніх років*, де прямо чи опосередковано торується проблема українсько-польської ментальності, можна побачити, що ця проблема актуальна і нині. Сучасна наука прагне дивитися на проблему українсько-польських зв'язків сьогодні — виважено, без гарячкості. Далеке XIX ст. постає в іншому світлі, намагаючись уникнути гострих на той момент зрізних питань. Слов'янські країни стали в XXI ст. ближчими, по-справжньому братніми, згадали давнє коріння спільної культури, ще далекого XIV ст. і коли у Кракові запрацювала друкарня Ш. Фіоля, яка продукувала кириличні книги

* Павлюк І. Про дві вітчизни серця, але одну любов: [Яручик В. Українська поезія, творена в Польщі після Другої Світової війни: Монографія. — Луцьк: Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. — 228 с.]; Рец. — Слово і час. — № 2. — С. 110 — 112; Нахлік Є. Доля — Los — Судьба: Шевченко і польські та російські романтики. — № 1. — С. 92; Погребенник В. Трикнижка, присвячене українському Сенкевичу: [Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. — Л., 2002]. — № 10. — С. 81—83; Астаф'єв О., Нямцу А. Про Євгена Маланюка, уписаного в польський пейзаж [Цяховська Е.. Поезія Євгена Маланюка в контексті українсько-польських літературних зв'язків. Монографія. — К., 2006]. — № 11. — С. 82—84; Михед П. Микола Гоголь і поляки: (Деякі аспекти дослідження). — № 5. — С. 3; Соболев В. "Діаруш" Пилипа Орлика як щоденник українсько-польського пограниччя. — № 6. — С. 20 та ін. праці.

для українського населення [1, 18—22].

Серйозною перешкодою на шляху культурного піднесення Західної України в першій половині XIX ст. поряд з політикою денационалізації українського населення, яку здійснювали австрійські чиновники разом з польськими (у Галичині), румунськими (на Буковині) та угорськими (на Закарпатті) поміщиками, була уніатська церква. Особливо тяжкими були умови розвитку української національної культури в Галичині.

Шкільне виховання скрізь було в руках католицького та уніатського духовенства. Саме в цей час, 1832 р., було засновано патріотичний гурток серед студентів Львівської греко-католицької духовної семінарії — “Руська трійця”. Очолив цю групу *Маркіян Шашкевич* (1811 — 1843), а його найближчими соратниками виступили Іван Вагилевич (1811 — 1861) та Яків Головацький (1814—1888). Під впливом творів Шафарика, Караджича, Котляревського, Максимовича та інших європейських та письменників Наддніпрянської України, М. Шашкевич з однодумцями починають перші заходи, щоб підняти рідне слово з занепаду “й протоптати йому стежку до письменства”. “Руська трійця” стала на чолі всього культурного національного пробудження на Західній Україні. Характерним для “Трійці” була її рішучість підняти місцеву говірку до рівня літературної народної мови. Натхненні бажанням працювати для народу, учасники “Руської трійці” збирають етнографічні, фольклорні матеріали, вивчають історію України, читають книги українських, російських, чеських, сербських, польських письменників. І. Вагилевич досліджував життя, побут, звичаї, пісні гуцулів, провадив історичні та археологічні дослідження.

Зародження літератури народною мовою в Галичині набувало ще більшого значення, ніж на території Наддніпрянської України. Не зважаючи на кордони й жорстоку цензуру, поступово розвивається в Західній Україні вітчизняна література. Альманах “Русалка Дністровая” став початком новітньої української літератури в Західній Україні, а також віхою у формуванні національної свідомості.

Спрямування збірки яскраво виражено її епіграфами. Так, на звороті титульного аркуша подано епіграф із Я. Коллара — відомого чеського і словацького фольклориста, етнографа, історика: «Не тоді, коли очі сумні, а коли руки діяльні, розцвітає надія». До розділу «Пісні народні» теж подано епіграф з Я. Коллара: «Народні пісні є найміцнішою основою освіти, чинником культури, підтримкою народності і окрасою мови».

Книжка відкривається “передслів’єм”, написаним М. Шашкевичем, що становить своєрідний маніфест літературного й культурного відродження Західної України.

Серед слов'янських народів, що прокинулися до нового життя, “судилось нам останніми бути”, — писав М. Шашкевич в передмові до “Русалки Дністрової”. У підрядковій примітці до передмови наводиться один із перших бібліографічних списків нової української літератури “Русалка Дністровая” [2, IV—VI]. У списку перелічувалися три петербурзькі видання

“Енеїди” І. Котляревського: “Опыт собрания старинных малороссийских песен” М.А. Цертелєва, дві збірки М. О. Максимовича: «Малороссийские песни» та «Украинские народные песни», «Запорожская старина» І.І. Срезневського, «Малороссийские повести» Г.Ф. Квітки-Оснóв’яненка, «Малороссийские приказки» Є.П. Гребінки та інші твори письменників Східної України та перші українські фольклорні збірники. Цей список свідчив про пильну увагу М. Шашкевича та його однодумців до творів письменників Наддніпрянської України.

На початку першого розділу “Пісні народні” вміщено передмову Івана Вагилевича «Передговор к народним руським пісням», і пісні різних жанрів: думи, думки, весільні пісні, колядки. Цей розділ наповнений народними піснями про Довбуша, Морозенка... , що оспівують героїчну боротьбу та героїчні часи “руської слави”. У передмові до розділу говориться про значення історичних пам’яток, які вселяють «в серця сильній чувства». В цьому розділі надруковано і перші поетичні твори І. Вагилевича — поему «Мадей» і віршовану казку «Жулин і Калина», в яких вперше використано гуцульські легенди.

Важливим у “Русалці Дністровій” є розділ «Складання», де вміщені оригінальні твори упорядників. Розпочинається розділ програмним віршем «Згадка» М. Шашкевича, в якому поет сумує за минулими героїчними часами «руської слави». Рятуюнок народу, що поневіряється, — переконає автор, — у згуртуванні творчих сил, у братерському взаємодіянні слов’янських народів. Церковна цензура конфіскувала наклад “Русалки” і стала на заваді появи інших публікацій місцевою мовою, приниження та переслідування, цькування, яких зазнали члени “Руської трійці”, спричинилися до передчасної смерті М. Шашкевича [3, 229—285]. Однак, «конфіскація «Русалки Дністрової» не вбила духа, який сплотив її. Цей дух, наче з кременем, ударившись, тим сильніше блиснув навкруги, освітлюючи темряву», — зазначав В. Щурат [4, 136]. Проте ще більшої шкоди, ніж бюрократична тупість, завдала ворожість греко-католицької ієрархії. Митрополит Михайло Левицький (1774 — 1858) і його оточення вважали вживання «хлопської мови» у друці негідним, непристойним і, можливо, навіть шкідливим [5, 416].

Одним із співорганізаторів “Руської трійці”, співавтором та співупорядником “Русалки Дністрової” був *Іван Миколайович Вагилевич* (02.09.1811 — 1866) — письменник, етнограф, фольклорист, філолог, громадський та культурний діяч. Він народився в сім’ї сільського священика греко-католицького віросповідання. Спочатку ходив до школи в сусідньому Бучачі, а пізніше вчився в Станіславській гімназії і Львівській духовній семінарії на словесному курсі і одночасно був слухачем у Львівському університеті на філософському факультеті. В обох установах — Бучачі та Станіславові — навчання велось німецькою мовою.

30—40-і рр. були найвирішальнішими десятиріччями в формуванні його національної свідомості. Вперше зустрівшись з М. Шашкевичем 1829 р. на філософському факультеті Львівського університету, де обидва були першокурсниками, вони утворили спільний гурток, щоб сприяти розвиткові

“руської” мови. М. Шашкевич був за лідера, найрішучіший від усіх у впровадженні ідей. Кожен новий член гуртка давав урочисту клятву про те, що він віддасть своє життя на службу народові та відродження літератури серед народу руського. Кожен отримував свій псевдонім. М. Шашкевич був Русланом, І. Вагилевич — Далибором, а Я. Головацький — Ярославом — споконвічно слов'янськими іменами. Ентузіазм “Руської трійці” не перебили ні холодна рука цензора, ні увага поліції до їхньої діяльності. Вони продовжували обговорювати можливі шляхи освіти свого народу.

Після 1831 р. Львів “був заповнений польськими емігрантами та втікачами після повстання”: деякі з них були студентами університету [3].

Перший тісний контакт, а потім і співробітництво польської групи “Liewonia” та української “Руської трійці” — в їхньому спільному захопленні українським фольклором [6, 155]. У своїх спогадах про суспільне і культурне життя тих років (“Воспоминания о Маркияне Шашкевиче и Иване Вагилевиче”), Я. Головацький вказує на їх близькі стосунки з учасниками польського повстанського руху, зокрема, на зв'язки з Паулем Жеготом, упорядником фольклорної збірки “Piesma ludu ruskiego w Galicyi” (1839 — 1840). “Паулі,— писав Я. Головацький, — увів нас у польської гуртки”.

1839 р., після 10-річного, з перервами, навчання, І. Вагилевич закінчив духовну семінарію, отримавши право на висвячення та парафію, проте Церква ще сім років відкладала дозвіл на його висвячення. Лише з плином часу, 1846 р., Церква дозволила І. Вагилевичеві отримати сільську парафію, проте це не принесло йому певної втіхи. Лише два роки, 1846 — 1848, він був парохом у селі Нестаничі (нині — Радехівського району Львівської області). Теологічні студії І. Вагилевича поступалися уподобанням фольклором та вивченням мови, він не зміг опанувати церковного співу та вдосконалення старослов'янської мови. Він і не наполягався на цьому. У листі до польського історика В. Мацейовського, він нарікав на те, що “відносно етнології, філології, і, можливо, історії, я міг би сказати щось нове і незвичайне” [7; 8: 6, 464].

В 40-і рр. XIX ст. активізувалися бібліографічні заняття І. Вагилевича. Хоч на відміну від М. Шашкевича та Я. Головацького, І. Вагилевич не брав безпосередньої участі в розробці бібліографічних матеріалів для “Русалки Дністрової”, але для нього бібліографія не була зовсім чужою. Свідченням цього є й той факт, що 1996 р. за його незавершеним рукописом опубліковано бібліографічний покажчик друкованих книг українських авторів, написаних латинською та польською мовами [9]. Участь у гуртку М. Шашкевича сприяла появі у Вагилевича інтересу до етнографії і фольклору.

Ці роки стали першою сходиною в його кар'єрі. Друга і найвизначніша віха його розвитку відбулася до початку революції 1848 р., коли остаточно сформувався його світогляд. Він більше часу присвячував філології, хоча й не полишав студій з етнографії та археології. 1845 р. І. Вагилевич підготував українську граматику польською мовою. Навмисно вживаючи термін “південноруська” мова, автор пояснював, що узвичаєний термін “малоруська” чи “руська” мова спричиняє до поняття звуженості,

окремійності в малому, проте вже у видрукуваній 1845 р. “Граматичі”, він повернувся до усталеного терміну — “малоруська” мова. І той факт, що письменник користувався при письмі польською мовою, не є ворожим. Подібне явище застосовував на перетині XVIII ст., лише німецькою мовою про чеську, Йозеф Добровський [8: 6, 464]. Ці питання лягли в коло досліджених питань філолога-славіста В. Ягича [10, 835—846], почасти — І. Раковецького [11, 140—146] та М. Драй-Хмари [12, 483—494].

Основну публікацію його життя — “Граматик” вчені сприйняли дуже прихильно. Навіть великий Шафарик відгукнувся схвально [13, 97]: “Робота добра, тільки дуже погано... надрукована”.

За І. Вагилевичем, — пише М. Возняк, — “нашу мову не можна уважати якоюсь сумішкою русько-польських слів. Правда, ми сходимося у дечім з поляками, але ще більша подібність нашої мови з чеською і сербською. Крім сього, поляки, як і перше, так і тепер підправляють нашою мовою свою” [14, 90 – 131].

1848 р. І. Вагилевич залишив свій сільський приход, переїхав до Львова і встиг видати перше число “Дневника Руського”. Він опублікував тут кілька статей з літератури, в яких він стверджував, що свій початок українська література бере ще від часів Київської Русі, проте історична доля була дуже складною. Пізніше цю думку обстоював М.С. Грушевський та В.М. Перетц з гуртківцями його наукової школи [15, 67—73]. Газета друкувала статті про діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, висловлювала симпатії до прогресивних сил польського суспільного руху.

Через заборону українсько-польської газети «Дневник руський» (1848), яка в окремих питаннях стояла на прогресивних позиціях, він не закінчив публікацію своїх «Заміток о руській літературі» — першої в Галичині спроби нарисувати історію української літератури, починаючи від давніх часів і кінчаючи 40-ми роками XIX ст.

Однак його уподобання та ідея українськості споріднювалася з його ставленням до статусу польської нації. Через зближення та співпрацю з польським табором він відвернув від себе українську громадськість. Особливо зловтішався цим Я. Головацький. В останні роки життя він говорив про те, що І. Вагилевич став жертвою інтриги польських буржуазних осередків, внаслідок чого він відійшов від української ідеї, ставши полоніфілом та політичним ренегатом [8, 453—472]. Наївний і довірливий, І. Вагилевич, обурений несправедливим ставленням до нього греко-католицької ієрархії, не бачив справжніх намірів його нових польських знайомих. Його, сина бідного парафіяльного священика, тішила увага з боку вищих кіл галицької столиці, він “проковтнув” приманку через шляхетних вродливих польських жінок, і остаточно відійшов від справи для національної ідеї власного народу [8, 459—464].

Ненависть Головацького до поляків від 1848 р. ставала ще гострішою. Він категорично стверджував, що І. Вагилевич входив до гуртка, очолюваного графом Юзефом (Осипом) Дуніним-Борковським, якого Я. Головацький вцілому охарактеризував як негідника. “Граф Осип Борковський, — писав Я. Головацький, — один із передових львівських літератів того часу, взяв

Вагилевича до себе як компаньона, дав йому у себе квартиру, стіл, прислугу і все удержане, велів пошити йому модну елегантну одягу, дозволив говорити до себе “ти”, водив його в театр, на балі, на літературні вечірки, в аристократичні товариства, рекомендував його вченим, місцевим і приїзdnим як свого друга і чоловіка незвичайно талановитого... Борковський настроїв усіх своїх знайомих... так, що Вагилевич ні від кого не почув слова правди. У всіх товариствах ним забавлялися як блазнем” [8, 453—472], оскільки він був несміливим семінаристом та недосвідченим, наївним провінціалом.

Насправді це було не так. І. Франко [16, 97 — 141] на основі документальних свідчень, показав, що ця оповідь “приправлена”, в основному, плітками та базіканням. Це був “круг переважно молодих людей, пройнятих пропагандою демократичних поглядів, ідеями збратання народностей і вирівнювання соціальних контрастів” [16, 98—121]. І. Вагилевич вже не був сільським мужланом, як стверджував Я. Головацький, а молодим талановитим вченим та письменником, маючим своє ім'я. “Зі смертю Головацького замовк... остатній свідок тих часів”, — писав І. Франко [16, 99]. Проте з'явився інший свідок — сам Вагилевич. Його готовність співпрацювати з польськими лібералами та демократами давала підстави звинувачувати його в зраді та відступництві від свого народу. Це було цілковитою маячнею, про що свідчить наступне. І. Вагилевич приступив до праці над двома важливими проектами, кожний з яких яскраво виявляв його патріотизм: він створює трактат про “південноруську” мову — “Rozprawy o języku południoworuskim”, який не був не тільки надрукованим, але й до кінця завершеним. Пізніше він увійшов до граматики Вагилевича, опублікованої 1845 р. Оригінал його знаходиться в Санкт-Петербурзі [17]. Уривки друкували Павлин Свенціцький у статті “Rekopisna pozostałe po ś. P.J. Wagilewiczu” [18, 162—164] та М. Возняк [19, 90—131] у “Студіях над галицько-українськими граматиками ХІХ в.”, пізніше — “У століття зорі Маркіяна Шашкевича [20]. Цим питанням присвячена і його праця “Gramatyka języka małoruskiego w Galicji ułożona przez Jana Wagilewicza” (Lwów, 1845).

Разом з Августом Бельовським (1806—1876) — польським істориком та археографом, поетом і перекладачем [21], І. Вагилевич переклав українською і польською мовами та опублікував «Повість временних літ» під назвою «Літопис Нестора» з додатками: «Повчання Володимира Мономаха» і «Лист князеві Олегові Святославовичу» (1864, 1866), а також переклав прозою українською та польською мовами «Слово о полку Ігоревім» (1836). Український переклад опублікований лише 1884 р. До кращих його творів польською мовою належать «Думи» — поезії в прозі, побудовані на ремінісценціях із «Слова о полку Ігоревім».

Під тиском постійних переслідувань І. Вагилевич змушений був звернутися до досліджень у галузі польської історії. Упорядкована ним збірка документів про історію Львова та Галичини ХІV—ХV ст. увійшла до багатотомного видання «Akta grodzkie i ziemskie» (т. 3 — 4, 1872). Брав участь також у підготовці видання «Monumenta Polonine Historika» (1864).

І. Вагилевич також досліджував етнографію та фольклор Прикарпатських

українців: гуцулів, бойків і лемків. Йому належать польськомовні статті: «Гуцули, мешканці східної частини Карпатських гір», опублікована в 1838 р. у празькому журналі. Пізніше — вже після смерті дослідника — стаття про гуцулів була надрукована російською мовою [22, 17 — 56]. Грунтовна праця про бойків «Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині» (1841) також була опублікована у празькому часописі.

В рукописному відділі академічної бібліотеки в Санкт-Петербурзі зберігається рукопис статті І. Вагилевича про лемків, написана польською мовою. В українському перекладі з вступною заміткою І.Д. Красовського його надруковано 1965 р. в українському етнографічному журналі [23, 76 — 80]. Опис у статті лемківського чоловічого і жіночого одягу, — як зазначав І. Красовський, — «неповторний і є дуже цінний для сучасних етнографів, оскільки належить до першої половини XIX ст... Народний одяг лемків, описаний І. Вагилевичем, на сьогодні є музейною рідкістю».

При всій різноманітності наукових інтересів основою творчості І. Вагилевича були фольклорні тексти і дослідження слов'янської міфології. Цьому сприяло те, що у 30-х роках XIX ст. західноєвропейська фольклористика демонструє нові теоретичні погляди на народну міфологію. Тут першими стали Вільгельм та Якоб Грімми. Свої основні міркування фольклорист виклав у “*Demonologiji slowianskij*” [24, 13 — 15] та “*Zarysach do demonografii*” [25, 8] та інших працях. На жаль, більшість із праць І. Вагилевича не опублікована й сьогодні. Праця “*Demonologia slowianska*” засвідчує широкомасштабність задуму автора щодо характеристики народної міфології. Вчений розробив докладний план частин і розділів праці, зібрав чимало фактичного матеріалу з українського фольклору, склав списки фантастичних міфічних істот з різних народів не лише індоєвропейської частини світу, а й давніх етносів Азії та Близького Сходу. Дослідник прагнув встановити сутність демонологічних уявлень, їх змісту, етимології та витікаючих звідси причин. Вже у вступі І. Вагилевич схиляється до думки, що «иижча» міфологія «розвивалася під впливом двох стихій, які суперечливо або взаємно формували її. Однією з тих стихій була спроба розгадати діяльність природжених сил; а з другою ж — постійно діюча і невтомна уява» (див.: “*Demonologia slowianska*”).

Міркування І. Вагилевича та досвід попередників спонукали вченого до пошуку універсальної класифікації народної міфології. На його переконання, вона поділяється на три групи: 1. «людська демонологія», пов'язана з віруваннями в існування людей із надприродними властивостями (упіри, відьми) та уявленнями про чудесні метаморфози (вовчулаки, утопленики, страдчата); 2. «стихийна демонологія», пов'язана з повсякденним життям людини. Сюди належать фантастичні уособлення різних стихійних сил і явищ природи (русалка, літавця, Баба-яга, Домовик, Вихор) та ін.; 3. «символічна демонологія», пов'язана з віруваннями в добрих і злих надприродних істот (янголи, чорти, злидні, персоніфікації хвороб — чума, холера). Дещо подібне зустрічається в працях Е. Руликівського [26, 70— 78] та О. Воропая. Біолог за

фахом, на чужині він старанно записував українські звичаї та вірування, які багато в чому подібні. Він навіть робив порівняльні характеристики з деяких свят чи повір'їв слов'янських та неслов'янських народів [27, 394—398].

Матеріал І. Вагилевича «Zagrusy do demonografii» також подає нотатки про цих істот. У розповідях, записаних фольклористом, подорожуючи Галичиною, він робив виписки з літературних джерел (російських, польських, литовських, німецьких). Очевидно, хотів провести паралелі між уявленнями різних народів і вказати на їх відлуння в літературі. Праця також лишилася незавершеною, частково автор її видрукував 1840 р. у «Casopise Českého Museuma». У нарисі письменник не лише подав унікальні взірці з українського фольклору про відьом, упирів, вовкулак та інших демонологічних персонажів, а й прагнув з'ясувати їхню семантику, генезу та функції у фольклорі.

Своєрідною антологією текстів можна вважати рукописний збірник І. Вагилевича «Kronika ludu z demonologij słowiańskich». Праця має чіткий план, за яким спочатку подається український матеріал, а далі — відповідні витяги з фольклорних джерел поляків, словаків, чехів, сербів, росіян, литовців. Як і в праці “Demonologia słowiańska”, тут також поділ персонажів «нижчої» міфології: 1. Людська демонологія; 2. демонологія природних стихій; 3. символічна демонологія; 4. посмертне життя. Відповідно до цієї класифікації додаються фольклорні тексти, з зазначенням місця їх запису. Подібна класифікація, але у філософському вимірі, присутня у творах К. Транквіліона-Ставровецького [28, 421 — 431], а також у спадщині Г. Сковороди [29, 351 — 366].

Простежуючи загальнослов'янський контекст вірувань, вчений особливу увагу надавав регіональному фольклору. Сучасний дослідник Р. Кирчів пише: «І. Вагилевич, по суті, започаткував науковий розгляд демонології гуцулів і бойків, охарактеризував цілу галерею їх образів, указав на їх генетичний зв'язок з архаїчними світоглядними уявленнями і дохристиянськими віруваннями, спільні загальнослов'янські й етнічно та регіонально специфічні риси» [30].

Спіраючись на праці дослідників життя та творчості І. Вагилевича, можемо стверджувати, що письменник не лише не зрадив своєму народові, обмірковуючи окремі питання філології, але й накреслив у загальному свою національну ідею. Однак, проголошуючи національні ідеї, І. Вагилевич зайняв пропольську позицію. Оспівуючи Київську Русь як колыску і золотий вік українства, він прийнятно ставився до польської експансії. Вважав, що Річ Посполита благословила політичну свободу і конституційний уряд. Українці ж, проливаючи кров на захист своєї свободи, виступали оборонцями не лише України, а й всієї Європи, воюючи проти татарів та турків, допоки не потрапили в царське ярмо. Подібне твердження усталено проповідував і Л. Баранович у низці своїх польськомовних віршів [31, 29—33]. І. Вагилевич вважав, що українці й поляки поділяли “спільну долю протягом 500 років”, і тепер “немає родини, руської чи польської, серед членів якої не було б як поляків, так і русинів”. В майбутньому ці нації, — на думку просвітителя, —

повинні працювати рівноправно, “для нашої спільної батьківщини”.

Останній період життя І. Вагилевича охоплював майже 18 років, і був найтрагічнішим. Здавалося, трагічні події просто переслідували письменника. Церква відкидала його як заколотника, а побратими, з якими він замолоду хотів кращої долі своєму народові, відштовхнули як зрадника. Він міг би знайти собі пристосування, проте польська громада йому була чужою. Часопис “Дневник Руський” був зліквідований, і він позбувся редакторської посади. Львівська консисторія штовхала його до монастирського усамітнення, проте І. Вагилевич від цього відмовився, бо не почувався винним за свої діяння. Польські друзі переконали князя Леона Сапегу призначити І.Вагилевичу невелику пенсію. Однак, його позбавили матеріального забезпечення після того, як він зрікся духовного сану і вступив до лютеранської Церкви. Це справило справжній шок на Л. Сапегу. А для І. Вагилевича цей крок був протестом супроти людського зла, аніж сам факт прийняття протестантизму. Зрештою, він втратив місце праці, яке знайшли для нього в бібліотеці Інституту Оссолінських у Львові [32, 56 — 61]. Це був культурний центр від 1817 до 1848 р.для українців Галичини, який відіграв надзвичайну роль у національному пробудженні Галичини.

Наступні 10 років І. Вагилевич ледве зводив кінці з кінцями, однак йому вдалося завершити велику кількість історичних досліджень, які в основному залишилися в рукописах. Менше питання приділяв національному. Кілька разів долучався до дрібної роботи, проте усталених статків так і не мав. Життя закінчив, працюючи на дрібній посаді міського архіваріуса — 10 травня 1866 р.

Велику частину наукових розвідок автор не закінчив, і вони лишилися в рукописах. І.Франко за самовіддану патріотичну діяльність І.Вагилевича відносив його до “перших будителів народного духу в Галичині” [33: 34, 602].

На матеріалі біографії І. Вагилевича польський письменник Я. Захар’яєвич написав повість “Учений” (т. 1—2, 1855), присвячену письменникові. О. Огоновський [34, 119 — 150] подав найважливішу літературу про І. Вагилевича.

Не зважаючи на те, що сумно склалася доля учасників «Руської Трійці» — М. Шашкевич передчасно помер, І. Вагилевич опинився у польському таборі, Я. Головацький перейшов до табору москвофілів, їх діяльність, і, зокрема, діяльність І. Вагилевича, сприяла національному розвитку не лише Галичини, а і всієї України, зміцнювала українсько-польські відносини. “Існування великої національної батьківщини, довговічне сусідство з польським народом, складні перипетії польської визвольної боротьби на південно-східному прикордонні — все це поставило рубом питання ясного окреслення і ідейного начала нового життя. Начало те знайдено на магiстралiя iнтернацiоналiзму i дружби, що кувались на протязi iсторiї найкращими синами обох народiв...” [35, 4].

Земний уклін, хто відстояв
Свій вік, свій дім, свій чесний хліб...
Не онімечили святої,

Не спольщили, хоча й могли б.
 Ми ладні руки цілувати
 Тому, хто у страшній порі
 Зберіг для нас дзвінкi Карпати
 І мову голубу зберіг... (І. Драч).

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Рева Л.* Видання Швайпольта Фюля у фондах відділу стародруків та рідкісних видань ЦНБ НАН України // Бібліотечний вісник. — 1994. — № 3. — С. 18—22;
2. Фотокопія з вид. 1837 р./ Вступ. ст. О.І. Білецького. — К., 1950. — С. IV—VI;
3. *Головацький Я.* Пережитое и перестраданное // Письменники Західної України 30 — 50-х років XIX ст. — К.: Дніпро, 1965. — С. 229—285; 4. *Щурат В.* Вибрані праці з історії літератури. — К., 1963. — С. 136; 5. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. — Т.1. — К.: «Основи», 1994. — С. 416; 6. *Грабович Г.* До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. — К., 1997. — С. 155; 7. Вагилевич до Вацлава Александра Мацейовського від 18 серпня 1847 // Ossoliniana 1814 — 1874: Listy i akta oryginalne, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. — Wrocław. — Рукопис № 5819 / III; 8. *Головацький Я.* Судьба одного галицько-руського ученого: К біографії Івана Николаевича Вагилевича // Киевская старина. — 1883. — Т.6. — С. 464;
9. *Wagilewicz J.* Dalibor. Pisarze polscy Rusini (wraz z dodatkiem: Pisarze Lacińscy Rusini) / Poludniowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyslu. — Przemysl, 1996;
10. *Рева Л.В.* Ягич — голова-патріарх усіх сучасних слов'янознавців // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : зб. ст. / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. — 2005. — Вип. 14. — С. 835—846; 11. *Рева Л.* Славістичні погляди Ігнатія Раковецького // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : зб. наук. праць : пам'яті Леоніда Булаховського / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т філології. — 2006. — Вип. 6. — С. 140—146; 12. *Рева Л.* Славістичний дискурс Михайла Драй-Хмари // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : зб. наук. праць : пам'яті Леоніда Булаховського / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т філології. — 2007. — Вип. 7. — С. 483—494; 13. Лист Шафарика до Бодяньського від 26 грудня 1845 р. // Korespondence. — С.1. — S. 97; 14. *Возняк М.* Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. // Записки НТШ. — Т. ХСІІІ. — Ч. 1. — Львів, 1910. — С. 90 — 131; 15. *Перетц В.М.* Рецензія на монографію М. С. Грушевського "Історія української літератури". Т. 1 /вступ. ст. та комент. Реви Л. // Слово і час. — 2004. — № 7. — С. 67—73; 16. *Франко І.* До біографії Івана Вагилевича // Записки НТШ. — Т. LXXIX. — Кн. 5. — Львів, 1907. — С.97 — 141; 17. Библиотека РАН. Отдел рукописей. Рукописи И. Вагилевича. Собрание А.А. Петрушевича: В 20 т.; 18. *Rękopisma pozostale po ś. P.J. Wagilewiczu* // Pismo Zbiorowe Poświęcone Rzeczom Ludowym Ukraińsko-Ruskim. — Львів, 1867. — №3. — С. 162 — 164; 19. *Возняк М.* Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. // Записки НТШ. — Т. ХСІІІ. — Ч. 1. — Львів, 1910. — С. 90 — 131; 20. *Возняк М.* У століття зорі Маркіяна Шашкевича: 1834 — 1934: Нові розшуки про діяльність гуртка. — Львів, 1936. — Ч. 2; 21. *Купчинський О.І.* Август Бельовський та Іван Вагилевич: наукові контакти і співпраця [Текст] / О. І. Купчинський // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. — 1999. — № 8—9; 22. Вагилевич і гуцули — обитатели Восточной отрасли Карпатских гор // Пантеон. — Т. ХХІ, кн.5. — 1885. — Отд.3. — С. 17 — 56; 23. *Вагилевич І.М.* Лемки — мешканці Західного Прикарпаття. Пер. з польської, підг. до друку та вступ. замітка І.Д. Красовського // НТЕ. — 1965. — Ч.4. — С. 76 — 80; 24. *Wagilewicz D.J.* Kronika

ludu z demonologij słowiańskich” (Wagilewich D.J. Demonologia słowianska // Kronika ludu z demonologij słowiańskich. — Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд І. Вагілевича. — № 46. — Р.13 — 15; **25.** *Wagilewich D.J. Zarysy do demonografij*“ (Wagilewich D.J. Zarysy do demonografij . — Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд І. Вагілевича. — № 46. — Р. 8; **26.** *Рева Л.Г.* Едуард Руликівський (1825—1900) та Микола Миклухо-Маклай (1846—1888) — видатні дослідники історії Планети та України (кінець XIX ст.) // М.М. Миклухо-Маклай — вчений, мандрівник, гуманіст. — Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. — 440 с.; **27.** *Рева Л.* Олексій Іванович Воропай—журналіст // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. — Випуск 25. — Кам’янець-Подільський: ПП «Медобори-2006”, 2011. — С.394—398; **28.** *Рева Л.К.* Транквіліон-Ставровецький: богословський та філософський контексти у творчості // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник: 2010: Кн. II / Упоряд.: О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. — Львів: Львівський музей історії релігій: Логос, 2010. — С. 421 — 431; **29.** *Рева Л.* Григорій Сковорода (1722 — 1794) — уродженець України, філософ світового рівня // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. — Т. 19: У 2-х кн.: Тематичний випуск: "Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації". — Кн. 1. / Матеріали Міжнар. наук. конф. "Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації" . — К., 2009. — С. 351 — 366; **30.** *Кирчів Р.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». — К.: Наук. думка, 1990. — 337 с.; **31.** *Рева Л.* Він жив і творив на Чернігівщині: До портрета Лазаря Барановича // Вісник Книжкової палати. — 2007. — № 1. — С. 29—33; **32.** *Шурат В.* На досвідку нової доби // Осолінеум. — С.56 — 61; **33.** Франко І.Я. // Літ.-наук. вісник. — Т. 34. — 1906. — Кн.VI. — С. 602; **34.** *Огоновский О.* Історія літератури рускої. — Ч. IV. — Львів, 1894. — С. 119 — 150; **35.** *Джурилка К.* Свідок доби // Гомін: Літ. антологія. — Варшава: Укр. сусп.-культ. т-во, 1964. — С. 4; **36.** [Вагілевич І.] До біографії І. Вагілевича: [Замітки] // Зоря. — Львів, 1886. — Ч.4. — Лютий. 15 (27). — С. 66; **37.** *Огоновский О.* Історія літератури рускої: Період новий // Зоря. — Львів, 1894. — р.XV. — Ч.1,1. — (13) січ. — С. 13—15; **38.** *Свенціцький І.* Автографы Вагілевича // Свенціцький І. Матеріали по історії сношеній Карпатской Руси с Россией в 1-ую пол. XIX ст.: Науч.-лит. ст. — Львів, 1906. — Т.5. —Кн.1. — С.57.

Сидоренко О., Максимова К. (Київ, Україна)

Трансформація фольклорного образу упира в поемі «ДЗЯДИ» Адама Міцкевича

Стаття присвячена дослідженню образу упира в «Дзядях» Адама Міцкевича на основі українських народних вірувань і фольклорних образів. Основна увага присвячена мотиву душі, сповідності упира та питанням ініціації в найширшому сенсі.

Ключові слова: упир, «Дзяди», Конрад, Густав, душа, мрець

Статья посвящена исследованию образа упыря в «Дзядях» Адама Мицкевича на основе украинских народных верований и фольклорных образов. Основное внимание посвящено